

НЕЗАКОННА ПОРУБКА АБО НЕЗАКОННЕ ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ ЛІСУ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК

ILLEGAL CUTTING OR ILLEGAL TRANSPORTATION, STORAGE, FOREST SALES: SIGNIFICANCE FOR THE QUALIFICATION OF CERTAIN OBJECTIVE SIGNS

Бражник А.А., к.ю.н., адвокат,
доцент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Могильчук О.О., начальник відділу з питань взаємодії з правоохоронними органами
Департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами
Полтавської обласної державної адміністрації

Стаття присвячена проблемам правової регламентації незаконної порубки лісу. Досліджуючи предмет злочину, автори вказують на наявність термінологічної неузгодженості між назвою статті, в якій вказується на ліс загалом, і змістом диспозиції статті, в якій йдеться лише про основні складники лісової екосистеми – дерева та чагарники.

Доводиться, що формулювання у ч. 1 ст. 246 КК України місця вчинення кримінального правопорушення як «у лісах, захисних та інших лісових насадженнях» є занадто деталізованим і не узгоджується з класифікацією об'єктів лісового фонду, яка міститься у галузевому законодавстві. На підставі аналізу доктринальних положень і змісту інтерпретаційних судових актів розкривається зміст таких альтернативних діянь як перевезення незаконно зрубаних дерев або чагарників, їх зберігання та збут.

У роботі зазначається, що будь-які види механічного впливу на дерева та чагарники, які не передбачають розсікання, розділення їх стовбурів, не можуть розглядатися як різновиди рубки. Висловлюється пропозиція усунення цієї прогалини шляхом доповнення диспозиції вказівкою на те, що, окрім незаконної порубки, кримінально-карним є пошкодження до ступеня припинення росту дерев і чагарників.

Доводиться, що законодавець припустився логічної помилки при конструюванні диспозиції, і такі альтернативні діяння як перевезення, зберігання і збут незаконно зрубаних дерев і чагарників не можуть самі по собі, коли ми їх розглядаємо ізольовано від незаконної порубки, спричинити шкоду довкіллю, адже остання завдається, коли елемент екосистеми вилучається з її складу. Тому у разі, якщо не доведено, що особа, якій інкримінують, наприклад, перевезення деревини, перед цим її незаконно зрубала, ставити у провину їй заподіяння шкоди довкіллю не можливо.

Звертається увага, що за вчинення цих діянь (порубки, перевезення, зберігання або збуту) передбачається настання адміністративної відповідальності. Пропонується викласти ч. 1 ст. 246 КК України в такій редакції: «незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, пошкодження їх до ступеня припинення росту, що спричинило істотну шкоду».

Ключові слова: ліс, дерево, чагарники, незаконна порубка, перевезення, зберігання, збут, шкода довкіллю, причинно-наслідковий зв'язок.

The article is devoted to the problems of legal regulation of illegal logging. Investigating the subject of the crime, the authors point out the existence of terminological inconsistency between the title of the article, which indicates the forest as a whole and the content of the disposition of the article, which deals only with the main components of the forest ecosystem – trees and shrubs. It is proved that the wording in Part 1 of Art. 246 of the Criminal Code of Ukraine, in places of committing a criminal offense such as "in forests, protective and other forest plantations" are too detailed and do not agree with the classification of forest objects, which is contained in the sectoral legislation.

Based on the analysis of doctrinal provisions and the content of interpretative judicial acts, the content of such alternative acts as transportation of illegally felled trees or shrubs, their storage and sale is revealed. The paper notes that any types of mechanical impact on trees and shrubs that do not involve dissection, separation of their trunks, can not be considered as varieties of felling.

It is proposed to close this gap by supplementing the disposition with an indication that in addition to illegal logging, damage to the degree of cessation of growth of trees and shrubs is criminally punishable.

It turns out that the legislator made a logical mistake in constructing the disposition and such alternative actions as transportation, storage and sale of illegally felled trees and shrubs can not in themselves, when we consider them in isolation from illegal logging, cause harm to the environment. removed from its composition. Therefore, if it is not proven that a person who is accused, for example, of transporting timber, has previously illegally felled it, it is not possible to blame him for causing damage to the environment.

Attention is drawn to the fact that the commission of these acts (felling, transportation, storage or sale) is a subject to administrative liability. It is proposed to set out Part 1 of Art. 246 of the Criminal Code of Ukraine in the following wording: "illegal felling of trees or shrubs in forests, as well as their damage to the extent of cessation of growth, which caused significant damage".

Key words: forest, tree, shrubs, illegal logging, transportation, storage, sales, environmental damage, causation.

Постановка проблеми. Правовий захист лісів завжди відігравав важливу роль у діяльності держави. Якщо в доіндустріальну епоху визначальним вважався економічний зиск від лісових ресурсів, то нині на перший план виступає питання екологічної безпеки як запоруки існування біологічного різноманіття на планеті.

Інтенсивність негативного антропологічного впливу на довкілля, яка в разі збільшилася за останнє століття, змусила поглянути на проблеми довкілля як глобальні проблеми людства. Перший принцип Декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток проголошує, що люди мають право на здорове та продуктивне життя в гармонії з природою [1]. Виключна роль відносин у сфері використання природних ресурсів підкреслюється

тим, що на рівні основного закону закріплені відповідні права та обов'язки.

Так, у ст. 50 Конституції України зазначається, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. У ст. 66 Конституції України йдеться те, що кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, відшкодувати завдані ним збитки [2].

З урахуванням вітчизняних особливостей біорізноманіття можливо вести мову про те, що чи не найбільшу загрозу суспільним відносинам у сфері охорони довкілля становлять діяння, які носять масовий характер, пов'язані з умисним негативним антропогенним впливом на ліси, – їх незаконна вирубка.

У вітчизняному законодавстві існує система охоронних норм, спрямованих на захист відповідних суспільних відносин, найбільш суворими з яких є норми кримінального законодавства, передбачені у ст. 246 КК України. Зростаючі масштаби знеліснення країни потребують вирішення низки питань, одне з яких полягає у з'ясуванні того, наскільки ефективним є закріплені у кримінальному законі механізми правового захисту лісів.

Актуальність дослідження зумовлена і тим, що останніми роками законодавець із завидною постійністю вносить зміни до ст. 246 КК України (до Законів України від 18.02.2016 № 1019-VIII; ввід 23.05.2017 № 2063-VIII, від 06.09.2018 № 2531-VIII; від 25.04.2019 № 2708-VIII). Це не може не викликати підвищеної уваги до проблеми правового захисту лісів у частині нормативної регламентації.

Стан дослідження. Питаннями кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 246 КК України, займалися С. Гавриш, П. Мельник, О. Скворцова, М. Панов, П. Олійник, Н. Іванова, Т. Єгорова, О. Дудоров, Є. Письменський, О. Заїчко, О. Будяченко та інші вчені. Не зважаючи на актуальність теми дослідження, ступінь наукової розробки проблем кримінально-правового захисту ресурсів нині є недостатнім з огляду як на часту змінюваність законодавчої конструкції відповідного заборонного припису, так і існуючу неоднорідну практику застосування ст. 246 КК України.

Метою статті є здійснення аналізу змісту об'єктивних ознак основного (базового) складу кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена у ст. 246 КК України на предмет як формальнологічної узгодженості між собою, так і на відповідність регулятивному законодавству, визначення проблем правозастосування, які виникають у зв'язку з недосконалістю відповідного закону, та позначення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Реалізація позначених нами цілей дослідження може бути досягнута шляхом здійснення аналізу існуючих підстав кримінальної відповідальності за незаконну порубку лісу, який ми проведемо у традиційному форматі, послідовно дослідивши об'єктивні ознаки складу відповідного кримінального правопорушення.

З огляду на особливості структурування кримінального закону, зокрема поділ норм Особливої частини Кримінального кодексу залежно від родового об'єкту, визначитися із об'єктом посягання можливо шляхом встановлення місця знаходження відповідного заборонного припису в системі норм Особливої частини кодексу. Ст. 246 КК України міститься в розділі VIII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти довкілля».

Якщо не вдаватися до деталізації, родовий об'єкт цього кримінального правопорушення можливо визначити як суспільні відносини із охорони довкілля. Назва ст. 246 КК «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу» свідчить про те, що безпосереднім об'єктом цього посягання необхідно визнавати суспільні відносини із охорони лісу. Зазначимо, що ми свідомо не вдаємося до аналізу наукових позицій щодо визначення об'єкта цього кримінального правопорушення, оскільки деталізація його змісту виходить за межі нашого дослідження. Одночасно з цим ми не маємо на меті оскаржувати поширений у науці погляд, відповідно до якого об'єктом охорони виступають відносини із використання, охорони та відтворення лісів [3, с. 9; 4, с. 438].

Традиційно в межах об'єкта посягання виокремлюють таку ознаку складу кримінального правопорушення як предмет злочину, який в силу того, що на нього є пряма вказівка в диспозиції статті, набуває статусу конститутивної ознаки для складу кримінального правопорушення. Звернення до тексту закону (назви і змісту ст. 246 КК України) дає підстави стверджувати, що конститутивною

ознакою складу досліджуваного кримінального правопорушення є предмет злочину.

У назві досліджуваної статті предмет кримінального правопорушення словесно позначений як «ліс», а в диспозиції – як «дерева або чагарники». Відповідно до ч. 1 ст. 1 Лісового кодексу України (далі – ЛК України) «лісом визнається тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються здебільшого деревна та чагарникова рослинність із відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, які взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище» [5].

У тексті статті законодавець вказує на те, що предметом посягання є лише основні елементи такої екосистеми як ліс (дерева і чагарники), а в назві ст. 246 КК вказується вся екосистема. Зазначимо, що вказані текстуальні розбіжності у визначенні предмету кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 246 КК України, загалом негативно не позначаються на тлумаченні її змісту, оскільки у процесі кваліфікації зміст титулу (назви статті) відіграє лише побічне значення, а насамперед враховується зміст диспозиції. Вказана ситуація свідчить про недосконалість законодавчої техніки, що знайшло вираження у розбіжності за змістовним обсягом між цими категоріями.

Подальший аналіз змісту предмету доречно здійснювати у ході дослідження об'єктивної сторони посягання, оскільки законодавець у тексті диспозиції інтегрував положення щодо предмету посягання із положеннями, які визначають іншу ознаку, – місце вчинення злочину. У зв'язку із вказаним вище аналіз об'єктивної сторони ми пропонуємо розпочати з дослідження такої ознаки як місце, яка у сукупності з предметом злочину вказує на те, що посягання спрямоване на цілісну екосистему – ліс.

У ч. 1 ст. 246 КК України вказується, що заборонені дії мають відбуватися виключно у *лісах, захисних та інших лісових насадженнях*. Визначення лісу наводилося вище (ч. 1 ст. 1 ЛК України), а зміст категорій «захисні та інші лісові насадження» потребує уточнення.

Виникає низка питань, що законодавець мав на увазі – «захисні насадження» чи «захисні лісові насадження», як за обсягом співвідносити перелічені у диспозиції об'єкти? По-перше, з огляду на назву статті і зміст диспозиції можливо стверджувати, що йдеться саме про *захисні лісові насадження*, а не будь-які інші насадження. Тому з урахуванням положень ч. 1 ст. 4 ЛК України, де зазначено, що «до лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 гектара» [5], можливо стверджувати, що захисні насадження площею менше 0,1 гектара не є лісовими захисними насадженнями, які визначені як місце вчинення кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 246 КК України.

ЛК України не оперує такою категорією як «захисні лісові насадження», у ньому використовується термін «захисні ліси» (п. 1 ч. 1 ст. 39 ЛК України) [5]. На проблему незгодженості положень кримінального закону та лісового законодавства в частині регламентації об'єктів лісового фонду вказують О. Дудоров та Є. Письменський [6, с. 179]. Нині існує проблема, за якої у кримінальному законі запроваджено поділ об'єктів лісового фонду, відсутній у ЛК України. Така ситуація є не припустимою, оскільки охоронні норми, які містяться у ст. 246 КК України, мають забезпечувати дію регулятивних норм (ЛК України), а не доповнювати і уточнювати їх зміст.

По-друге, використання звороту «та інші» після слова «захисні» вказує на те, що категорія «захисні лісові насадження» розглядається в якості окремого виду «лісових насаджень», що дозволяє розглядати їх за критерієм обсягу понять як загальне і частку. Однак у чому сенс виокремлення поряд із загальним поняттям його частки?

Законодавець ніяким чином не вказує на особливий статус «захисних лісових насаджень» серед усього масиву «лісових насаджень», що він міг би зробити, надавши цій ознаці значення кваліфікованої або ж сформулювавши склад правопорушення без вказівки на настання наслідків. Тому в разі виключення із диспозиції ч. 1 ст. 246 КК України вказівки на місце вчинення злочину («захисні лісові насадження») ми не обмежимо у правовому захисті коло відповідних суспільних відносин.

До того ж визначення поняття «лісові насадження» ЛК України не містить. Воно розкривається у п. 5.22 ДСТУ 3404-96 «Лісівництво. Терміни та визначення» як «сукупність дерев, у яких виявляється не лише взаємний вплив одне на одного, але і на займаний ними ґрунт та атмосферу» [7, с. 16]. З цього визначення можливо зрозуміти, що термін «лісові насадження» є більш вузьким, ніж термін «ліс», і охоплює, наприклад, певну лісову екосистему на кшталт дубових чи соснових ділянок у їх взаємозв'язку з іншими елементами підсистеми (ґрунтом, атмосферою). Тут також виникає аналогічне поставленому вище запитання, який сенс виокремлювати поряд із категорією «ліс» її складник «лісові насадження»?

З огляду на те, що законодавець не передбачив ніяких суттєвих особливостей, які б давали змогу виокремити «захисні лісові насадження» або ж «інші лісові насадження» як відмінні від «лісу» об'єкти кримінально-правової охорони, які потребують порівняно з останнім підвищених заходів захисту, було б цілком правильно відмовитися від зайвої деталізації місць вчинення цього посягання, обмежившись лише вказівкою на ліс або ж об'єкти лісового фонду. Такий крок сприятиме гармонізації охоронних і регулятивних норм у частині використання запозиченої термінології, дозволить уникнути плутанини при відмежуванні природних об'єктів, які належать до місць вчинення цього посягання.

Повертаючись до заявленої вище проблеми визначення предмету цього посягання, який знаходиться в органічному взаємозв'язку із місцем його вчинення, позначимо, що кримінально-карним за ст. 246 КК України є вчинення заборонених дій щодо дерев і чагарників у лісі. З огляду на виключення, перелічені у ч. 2 ст. 4 ЛК України, дії щодо окремих дерев і груп дерев, чагарників на сільсько-господарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках, на лісових ділянках, зелених насаджень в межах населених пунктів (парків, садів, скверів, бульварів), які не віднесені в установленому порядку до лісів, захисних насаджень лінійного типу, площею менше 0,1 га не можуть тягнути за собою кримінальної відповідальності за ст. 246 КК України.

На це звертав увагу і Пленум Верховного суду України у своїй постанові (далі – постанова ПВСУ) від 10.12.2010 № 17, де в п. 9 зазначається, що «порубка дерев і чагарників на територіях, не віднесених до лісового фонду (ст. 4 Лісового кодексу України), не тягне відповідальності за ст. 246 КК» [8].

З приводу останнього в науці точиться дискусія щодо доцільності розширення сфери дії кримінального закону за рахунок включення у диспозицію ст. 246 КК України об'єктів, які не належать до лісового фонду. Так, якщо О. Дудоров та Є. Письменський лише вказують на проблему розмежування кримінальних правопорушень проти власності і проти довкілля [6, с. 180], то Н. Іванова займає більш категоричну позицію, пропонуючи доповнити диспозицію ст. 246 КК України вказівкою на «дерева та чагарники, що не входять до лісового фонду» [9, с. 8].

Висловлення власної позиції з цього приводу потребує окремого ґрунтовного дослідження, у зв'язку з цим обмежимося лише констатацією того, що з урахуванням законодавчого досвіду сусідніх країн, де поряд із незаконною порубкою лісу кримінально караною здебільшого є і порубка дерев та чагарників нелісового фонду

(ст. 260 КК Російської Федерації, ст. 277 КК Республіки Білорусь, ст. 303 КК Грузії, ст. 296 КК Республіки Вірменія, ст. 340 Республіки Казахстан) [10; 11; 12; 13; 14] існують передумови для здійснення науково-обґрунтованого пошуку підстав до криміналізації таких діянь в межах складу незаконної порубки.

Така ознака об'єктивної статті як діяння у межах складу досліджуваного кримінального правопорушення має варіативний характер. З огляду на поточну редакцію ч. 1 ст. 246 КК необхідно виокремити чотири альтернативних дії, визначених у диспозиції: 1) незаконна порубка дерев або чагарників, 2) перевезення незаконно зрубаних дерев або чагарників, 3) зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників, 4) збут незаконно зрубаних дерев або чагарників.

Із з'ясуванням змісту останніх трьох категорій особливих складнощів не повинно виникати, оскільки у кримінально-правовій доктрині і судовій практиці сформоване чітке розуміння змісту цих віддієслівних іменників. Так, звернувшись до низки постанов ПВСУ, зокрема «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів» від 12.04.1996 (п. 10) № 6, «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26.04.2002 (п. 11, 16) № 3, «Про судову практику у справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26.04.2002 (п. 3,4) № 4 [15; 16; 17], можливо сформулювати такі визначення цих виявів кримінально-протиправної поведінки:

1) *перевезення незаконно зрубаних дерев або чагарників* полягає у переміщенні особою такої деревини будь-яким видом транспорту в межах території України;

2) *зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників* полягає у фактичному перебуванні такої деревини у володінні певної особи в обраному нею місці;

3) *збут незаконно зрубаних дерев або чагарників* полягає в оплатній чи безоплатній формах відчуження такої деревини (шляхом продажу, обміну, дарування, сплати боргу тощо).

Що стосується основного діяння – «порубки», яка є складоутворюючою ознакою для досліджуваного посягання, то її зміст не розкривається ні у ЛК України, ні в інтерпретаційних судових актах. Визначення рубання лісу (рубки лісу) як рубання та видалення дерев із лісу, яке міститься у п. 3.19 ДСТУ 3404-96 ясності не приносить [7].

Ми не можемо погодитися з тими дослідниками, які вважають, що віднесення до порубки лісу «відокремлення дерева або чагарника від кореня чи землі у будь-який спосіб і з допомогою будь-якого знаряддя (зрубання, спилування, викорчування) сумнівів не викликає» [18, с. 160]. Насамперед саме з урахуванням судової практики така позиція не виглядає безсумнівною. Так, Апеляційний суд Запорізької області зазначив, що «техніка використовувалася для корчування пнів, що не може ставитися в обґрунтування об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 246 КК України» [19].

Крім того, і теоретичних обґрунтувань вказаних тез не може бути. Якщо звернутися до етимології слова «рубати», то воно розуміється як «розсікати, розділяти на частини, ударяючи чим-небудь гострим із розмаху» [20]. Очевидно, що акцент у визначенні робиться на знарядді дії, а саме на таких його властивостях як міцність і гострота. Це відповідає усталеному у судовій практиці розумінню рубки як поваленню дерев з використанням знарядь із кромкою леца на кшталт сокир і більш розповсюджених нині знарядь – пил. Однак викорчування та будь-які інші види механічного впливу на дерева та чагарники, що не перед-

бачають розсікання, розділення їх стовбурів, не можуть розглядатися як різновиди рубки.

Твердження окремих дослідників, що вказані види впливу на деревостан охоплюються поняттям «порубка» [18, с. 160; 21, с. 709], є безпідставним. Подібні тлумачення кримінального закону викривлюють його дійсний зміст і не сприяють утвердженню принципу правової визначеності. Як зазначав Конституційний Суд України в одному зі своїх рішень: «Обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки» [22].

Дійсно, в питанні регламентації захисту відповідних суспільних відносин існує прогалина, яка полягає у тому, що ст. 246 КК України не охоплюються окремі руйнівні способи впливу на деревостан. Однак ні суд, ні науковці не можуть переймати на себе роль законодавця, намагаючись за рахунок поширювального тлумачення усунути прогалини в законодавстві.

Ця проблема може бути розв'язана шляхом доповнення ч. 1 ст. 246 КК України вказівкою на те, що поряд із порубкою кримінально-караним є «пошкодження до ступеня припинення росту дерев і чагарників». Така пропозиція неодноразово висловлювалася у науці [23, с. 35; 18, с. 161]. Впровадження відповідної новели дасть змогу як охопити всі способи незаконного руйнівного впливу на ліс та корені, так і дозволить врахувати ті випадки, коли руйнівні дії призвели до загибелі дерева або чагарника, однак вони не були вилучені із середовища існування, а були залишені усихати.

Не бачимо необхідності окремо зупинятися на питанні визначення того, в яких випадках порубка має визнаватися незаконною. Відповідні питання досить детально висвітлені у науці, крім того їм приділено увагу і у профільній постанові ПВСУ, де у п. 9 перераховані типові варіанти порушень лісокористування, наявність яких дозволяє вести мову про незаконність порубки [8]. Зазначимо лише, що пропозицію окремих дослідників доповнити диспозицію статті вказівкою на види незаконного користування відповідними природними ресурсами ми категорично відкидаємо [6, с. 181].

На нашу думку, вказівка у кримінальному законі на види порушень природокористування призведе до захаращення його тексту приписами регулятивних нормативних актів, що є зайвим з урахуванням бланкетного характеру диспозиції ч. 1 ст. 246 КК України. Окрім того, це не буде сприяти сталості кримінального законодавства, оскільки у разі необхідності трансформації регулятивних норм буде виникати потреба у внесенні змін до тексту КК України.

Стосовно суспільно небезпечних наслідків як ознаки об'єктивної сторони посягання, що нами розглядається, висловимо такі міркування. Дослідження тексту ч. 1 ст. 246 КК України переконливо свідчить про те, що базовий для цієї статті склад кримінального правопорушення за особливостями конструкції належить до матеріальних. При цьому можна стверджувати, що всі альтернативні діяння, перелічені у диспозиції, мають потягнути вказані у статті суспільно-небезпечні наслідки.

Про це свідчить лінгвістичний прийом, використаний законодавцем, за якого він перерахував альтернативні діяння, після чого вказав на настання наслідків у множині – «незаконна порубка, перевезення, зберігання, збут, що заподіяли істотну шкоду». Така компоновка ознак у тексті статті виключає можливість тлумачення, за якого наслідки можливо пов'язати лише з тим діянням, яке безпосередньо передує їм.

Для порівняння звернемося до первинної редакції ст. 246 КК України, яка складалася лише з однієї частини і була сформульована так: «Незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяло істотну шкоду, а також вчинення

таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах» (позначено курсивом нами для виділення діяння і суспільно-небезпечних наслідків) [24].

Дослідники справедливо вказували на те, що за особливостями побудови диспозиції цієї кримінально-правової норми склад відповідного посягання можливо було віднести до змішаного типу – формально-матеріального складу злочину [6, с. 184]. Крім текстуального аналізу, який давав можливість стверджувати про існування двох відносно відокремлених складників у межах єдиної підстави кримінальної відповідальності, визначеної у ст. 246 КК України, у спеціфічній особливості цього складу можливо було переконатися, здійснивши системний аналіз норм законодавства, спрямованого на захист суспільних відносин із охорони лісу.

Так, ст. 246 КК України перебувала у системному зв'язку зі ст. 65 КУпАП «Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка», в якій адміністративна відповідальність передбачалася теж за «незаконну порубку дерев і чагарників» [25]. Існувала цілісна ступенева система охоронних приписів, за яких у випадку незаконної порубки, якщо вона не спричинила істотної шкоди, наставала адміністративна відповідальність. Коли ж такі діяння призвели до настання істотної шкоди, особа притягалася до кримінальної відповідальності. Поряд із цим вчинення таких дій в особливо-охоронюваних лісах прирівнювалося за ступенем суспільної небезпечності до посягань, які потягнули істотну шкоду, в силу особливої важливості цих об'єктів лісового фонду.

Тепер повернемося до поточної редакції ст. 246 КК України. В силу особливостей конструкції досліджуваної норми кожне із перелічених альтернативних діянь має призводити до заподіяння істотної шкоди. Стосовно незаконної порубки ніяких складнощів не повинно виникати при встановленні причинно-наслідкового зв'язку. Так, за незаконну порубку 11 дерев ясеня сироростучого та 2 дерев ясеня сухостійного у полезахисній лісосмузі, в результаті чого заподіяно істотну шкоду та матеріальний збиток на загальну суму 51 888,56 грн, особа була засуджена до 1 місяця арешту із застосуванням спеціальної конфіскації [26].

У цьому випадку між діянням і наслідком, який полягав у заподіянні істотної шкоди довікллю, і був розрахований відповідно до методики, яка міститься у Постанові КМУ № 665 від 23 липня 2008 року «Про затвердження тасу для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу», існував прямий причинно-наслідковий зв'язок. Його наявність очевидна і не потребує додаткового обґрунтування.

Так само має вирішуватися питання і тоді, коли особа незаконно зрубала, а потім перевозила або ж зберігала чи збула деревину. В усіх можливих комбінаціях незаконної порубки з іншими альтернативними діяннями причинний зв'язок усе одно буде встановлюватися між незаконною порубкою та шкодою довікллю, яка настає в результаті знищення дерев чи чагарників.

У цьому полягає субсидіарний характер перевезення, зберігання та збуту деревини відносно незаконної порубки. Жодна із них не може виступати в якості самодостатньої підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 246 КК України. Пояснимо наше твердження на окремому прикладі. *Гр. А. довідався, що невідомі особи здійснили порубку дерев у лісі. На місці незаконної рубки залишилися повалені стовбури дерев. Маючи намір заготовити дрова на зиму, гр. А. розпиляв залишки повалених дерев, завантажив їх у кузов власного автомобіля і повіз додому, де склав їх на подвір'ї. Через два тижні надлишки лісоматеріалів він продав знайомому гр. В.*

У разі виявлення правоохоронними органами його незаконних діянь на кожному із позначених етапів склад

досліджуваного кримінального правопорушення буде відсутній, оскільки жодне з цих діянь не містить заподіючого шкоду потенціалу. Суспільно-небезпечні наслідки в цьому випадку настали в результаті дій тих невстановлених осіб, які здійснили незаконну рубку дерев. Що стосується гр. А, то він мав би гіпотетично відповідати за злочин проти власності. В абз. 5 п. 9 Постанови ПВСУ від 10.12.2010 № 17 зазначається, що «заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин справи слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення злочинів проти власності» [8].

Чому ми лише вірогідно його посягання віднесли до злочинів проти власності? Нині в Україні склалася ситуація, за якої нормативно не узгоджений майновий статус деревини, яка залишається після незаконних рубок. З огляду на це вести мову про заподіяння майнової шкоди конкретному суб'єкту до моменту оприбуткування такої деревини не зовсім правильно. Однак зупинятися на цій проблемі ми не будемо, оскільки вона потребує проведення окремого комплексного дослідження із зануренням у правову дискусію щодо правового статусу об'єктів лісового фонду, які не вилучені із природного середовища, особливості віднесення їх до майна та обліку як товарно-матеріальних цінностей.

Проведений аналіз кількох десятків обвинувальних вироків за останні два місяці (вересень-жовтень 2020 року) свідчить про те, що суди завжди пов'язують настання шкоди із незаконною порубкою. Жодного випадку, коли б встановлювався причинно-наслідковий зв'язок між перевезенням, зберіганням або збутом незаконно зрубаних дерев або чагарників та істотною шкодою довкіллю, яка заподіяна в результаті цих дій, нами не виявлено.

У кожному з вироків суд обґрунтовував винуватість осіб у вчиненні кримінального правопорушення, відповідальність за скоєння якого передбачається ст. 246 КК України, спираючись на докази, якими доводилися факти незаконної вирубки. Одноставність судів у формулюванні своєї позиції може розглядатися в якості додаткового аргументу на користь того, що конструкція матеріального складу кримінального правопорушення проти довкілля, яка передбачає встановлення наявності причинно-наслідкового зв'язку між перевезенням деревини та істотною шкодою довкіллю, або ж між зберіганням деревини та істотною шкодою довкіллю чи збутом деревини і істотною шкодою довкіллю, є юридично не спроможною.

Ми дійшли висновку, що на практиці правоохоронці намагаються оминати недосконалість конструкції складу цього правопорушення за рахунок укладення угод, ініціювання питань звільнення від кримінальної відповідальності або ж процедури скороченого судового розгляду, за яких саме визнання вини у незаконній порубці є основним доказом вчинення цього діяння. Зазначимо, що ч. 1 ст. 246 КК України у поточній редакції містить

колосальний деструктивний потенціал. Це пояснюється тим, що прив'язка похідних діянь (перевезення, зберігання та збут деревини) до настання наслідків у вигляді істотної шкоди довкіллю фактично закріплює презумпцію винуватості особи у вчинюваній раніше незаконній порубці, навіть у разі недоведеності цього факту. Тому в цій частині є підстави до визнання норми, яка міститься у ч. 1 ст. 246 КК України, неконституційною.

Єдиним «працюючим» складником існуючої підстави кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 246 КК України є *незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду*.

Зміни до закону, пов'язані із перестановкою місцями фрагментів диспозиції, за яких лише незаконна порубка лісу мала б спричинити істотну шкоду, а інші альтернативні діяння каратися б незалежно від настання наслідків, безпідставні. По-перше, жодного логічного пояснення, в чому полягає суспільна небезпечність вказаних дій, яка б дозволяла ставити їх на один рівень із незаконною порубкою лісу, не існує. Зі знищенням деревостану шкода довкіллю вичерпується, а подальші дії із деревиною шкодою можуть заподіювати лише відносинам власності.

По-друге, у такому разі ми б зіткнулися із конкуренцією як кримінально-правових норм між собою, так і конкуренцією кримінально-правових норм з адміністративно-правовими. За усталеною практикою незаконні дії зі зрубаною деревиною суди мають розглядати як кримінальні правопорушення проти власності. Разом із тим ст. 65 КУпАП передбачає відповідальність окремо за перевезення, зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників [27]. Тому виникає небажана конкуренція охоронних норм різних галузей законодавства. Нині ст. 65 КУпАП може відігравати субсидіарну роль відносно кримінально-правових норм у випадках, коли особу не можливо притягнути до кримінальної відповідальності за злочин проти власності у зв'язку із неможливістю визначити власника деревини.

Висновки. Підсумовуючи викладене, вимушені констатувати, що зміни, яких зазнала протягом останніх років ст. 246 КК України, носять бесистемний характер, вони належним чином не впорядкували відповідну кримінально-правову норму. Робота із вдосконалення тексту ст. 246 КК України має тривати. З урахуванням тих окремих проблем, які ми висвітлювали, доречно запропонувати викласти ч. 1 ст. 246 КК України в такій редакції: «незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, пошкодження їх до ступеня припинення росту, що спричинило істотну шкоду».

Наше дослідження не претендує на статус завершеного. У тексті статті ми вказували на те, що існує низка серйозних проблем кваліфікації незаконної порубки, які потребують окремого дослідження, однак сподіваємося, що висловлені нами думки знайдуть відгук і будуть використані для подальшого наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларация Рио-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток від 14.06.1992 / Конференція Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і розвитку. URL: <https://undocs.org/ru/A/CONF.151/26/Rev.1%28Vol.1%29> (дата звернення: 25.10.2020).
2. Конституція України від 28.06.1996 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.10.2020).
3. Скворцова О.В. Кримінально-правова характеристика незаконної порубки лісу за кримінальним законодавством України (на підставі матеріалів практики АР Крим) : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 18 с.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та інші; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків, 2013. Т. 2. 1040 с.
5. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 25.10.2020).
6. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Проблеми застосування й удосконалення кримінально-правової заборони, присвяченої незаконній порубці лісу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 178–190. URL: http://sej.org.ua/6_2016/52.pdf (дата звернення: 25.10.2020).
7. ДСТУ 3404-96. Лісівництво. Терміни та визначення. Київ, 44 с.
8. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : Постанова пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text> (дата звернення: 25.10.2020).

9. Іванова Н.Г. Запобігання злочинним посяганням на рослинний світ (за матеріалами Донецького регіону України) : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 18 с.
10. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ. // База данных «Консультант плюс». URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (дата звернення: 25.10.2020).
11. Уголовный Кодекс Республики Беларусь 275-3 от 09.07.1999 // База данных: Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (дата звернення: 25.10.2020).
12. Уголовный кодекс Грузии : Закон Грузии от 22.07.1999 № 2287 // База данных: Законодательный Вестник Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=230> (дата звернення: 25.10.2020).
13. Уголовный кодекс Республики Армения № HO-528-N от 18.04.2003 // База данных: Национальное собрание Республики Армения. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus> (дата звернення: 25.10.2020).
14. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03.06.2014 № 226-V. // База данных: Юрист. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=1666;-60 (дата звернення: 25.10.2020).
15. Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів : Постанова пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-96#Text> (дата звернення: 25.10.2020).
16. Про судову практику у справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text> (дата звернення: 25.10.2020).
17. Про судову практику у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : Постанова пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 4 від 26.04.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02#Text> (дата звернення: 25.10.2020).
18. Єгорова Т.П. Охорона лісів за законодавством України та країн СНД: порівняльно-правовий аналіз : дис. канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2015. 226 с.
19. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 22.12.2016. Справа № 314/7633/16-к / *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63867968> (дата звернення: 25.10.2020).
20. Словник української мови // База даних: Онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/s/rubaty> (дата звернення: 25.10.2020).
21. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины от 5 апреля 2001 года / под ред. Н.И. Мельника, Н.И. Хавронюка. Киев, 2002. 1216 с.
22. Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України Закону України «Про міліцію» // *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 5. С. 11–17.
23. Мельник П.В. Правова охорона лісів Карпатського регіону України : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2002. 44 с.
24. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.05.2001 № 2341-III. / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20190627#Text> (дата звернення: 24.10.2020).
25. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 05.05.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20010505#Text> (дата звернення: 24.10.2020).
26. Постанова колегії Верховного суду від 03.10.2019. Справа № 221/4171/17 / *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84815083> (дата звернення: 24.10.2020).
27. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20010505#Text> (дата звернення: 24.10.2020).